

TÖRTÉNETSZOCIOLÓGIAI MEGJEGYZÉSEK HARGITTAI ISTVÁN ÍRÁSÁHOZ, AVAGY ALKALMAZOTT-E ANTISZEMITA DISZKRIMINÁCIÓT AZ MTA?

COMMENTS TO HARGITTAI, FROM A HISTORICAL-SOCIOLOGICAL APPROACH, CONCERNING THE ANTISEMITIC PRACTICE OF THE HUNGARIAN ACADEMY OF SCIENCES

Nagy Péter Tibor

az MTA doktora, Eötvös Loránd Tudományegyetem Társadalomtudományi Kar Oktatás- és Ifjúságkutató Központ, Wesley János
Lelkészképző Főiskola

ÖSSZEFOGLALÁS

Hargittai István akadémikus *Kínos igazság* című, a *Magyar Tudomány* 2018. márciusi számában megjelent cikkében sürgeti az Akadémiát, hogy nézzen szembe múltjával, s módosítsa a honlapján látható „hivatalos” intézménytörténetet. A két háború közötti – a tagválasztási gyakorlatban tükröződő – antiszemitizmus bemutatását hiányolja. Erre reflektáló történet-szociológusként két versengő hipotézist állíthatunk szembe egymással. 1. Az MTA tagválasztó stratégiáját meghatározta a Horthy-korszak antiszemita szellemisége, azaz olyan tudósok, akik egy nem diszkriminatív közegben *akadémikussá válhattak volna*, nálunk nem váltak akadémikussá. 2. A Horthy-korszak társadalmi és politikai gyakorlata a diszkriminációmentes állapothoz képest már a Numerus clausus-szal alacsonyabbra szorította a zsidó tudósok arányát, de erre a Magyar Tudományos Akadémia tagválasztó stratégiája *nem erősített rá*. A tanulmány empirikus szociológiai érveket használ. A nemzetközi tudománytörténet-írás mérlegén számon tartott (csekély számú) neves magyar tudósok abszolút többsége zsidó. A korban érzékelhető – az akadémiai tagválasztás potenciális bázisául szolgáló tudósok 12%-a zsidó – e két tényhez célszerű hozzámérni, hogy a beválasztott akadémikusok 4%-a zsidó. A dualizmus kori akadémikusválasztási gyakorlathoz képest hétszer kisebb valószínűséggel került zsidó az akadémiára. Az első hipotézis tűnik igazabbnak. Hargittainak igaza van.

ABSTRACT

Member of the Hungarian Academy of Sciences, István Hargittai – in his article published in the 2018 March issue of *Magyar Tudomány* – urged the Academy to “face its own past”, and change its “official history” in her homepage. He urged the necessity of describing the anti-Semitism of the Academy, mirrored by the fact that practically it was not open for scholars with Jewish background in the period of 1919–1944. This article – from the viewpoint of a sociologist – offers two competitive hypothesis: 1. There were *enough* high level Jewish scholars (as basis of recruitment) in the 1919–1945 period, and the non-inviting, non-electing them is the responsibility of Academy. 2. The Numerus Clausus Act of 1920 had restricted the number of Jewish students, so there

was not enough big basis for the academy to select Jewish scholars from. The statistical data of sociology of science shows that the 12% of famous scholars of the period had Jewish background, and only the 4% of new members of Academy had Jewish background – three times less, that would meet a „neutral” expectation. In the pre-1918 quarter-century seven times more Jewish had been elected by the Hungarian Academy than the post 1919 quarter-century. The absolute majority of internationally recognised Hungarian scholars (for example Nobel prize winners) had Jewish background. From these data the sociologist has to choose “Hypothesis 1”, and this outcome supports Hargittai’s suggestion.

Kulcsszavak: az MTA története, Horthy-korszak, antiszemitizmus, tudományszociológia, emlékezetpolitika

Keywords: the history of HAS, Horthy era, antisemitism, sociology of science, politics of memory

Hargittai István állítását (Hargittai, 2018) miszerint a két háború között az MTA tagválasztási gyakorlatában antiszemitizmus tükröződik, s kifejezetten sürgős lenne, hogy az MTA nézzen szembe múltjával, s módosítsa a honlapján látható „hivatalos” intézménytörténetet, illetve az ezzel szembenálló (e tényt tagadó vagy említésre nem érdemes részletnek minősítő) álláspontot történet-szociológusként versengő hipotézisekké formalizálhatjuk.

1. A Magyar Tudományos Akadémia tagválasztó stratégiáját meghatározta a Horthy-korszak antiszemita szellemisége, azaz olyan tudósok, akik egy nem diszkriminatív közegben *akadémikussá válhattak volna*, nálunk nem váltak akadémikussá.
2. A Horthy-korszak társadalmi és politikai gyakorlata a diszkriminációmentes állapothoz képest már a numerus claususszal alacsonyabbra szorította a zsidó (vagy zsidó származású) tudósok arányát, de erre a Magyar Tudományos Akadémia tagválasztó stratégiája *nem erősített rá*.¹

Ha az első álláspont esik közelebb az igazsághoz, akkor igaza van Hargittainak, az Akadémia – semleges történet-szociológusi pozícionkból egy pillanatra kilépve, a kifejezés erejének ellenállni nem tudva – az „írástudók árulásának” egyik háttérintézményeként, kereteként szolgált. Azaz – Hargittai konkrét javaslatának

¹ Mivel a Szakály Sándor nevéhez köthető, s talán még más veritasos történészek (?) által is osztott álláspont, miszerint a numerus clausus nem jogfosztó, az egyszerű hazugság kategóriájába sorolható, a versengő hipotézisek sorába annak beiktatását – a *Magyar Tudomány* olvasói iránti tiszteletből – mellőzném (URL2).

megfelelően – az Akadémia történetének önbemutatásában, saját honlapján ennek a jelenségnek bőséges helyet kell biztosítani. Ha igaza van – teszem hozzá –, erről intézményi presztízsféltésből *nem írni* a huszonegyedik századi Európában épp olyan képtelenség, mintha valaki úgy akarna német hazafi lenni, hogy hallgat akár a nemzetiszocializmust hatalomra segítő választótömegekről, akár a kollaboráció útjára lépő egyetemi elit viselkedéséről.

Történetiszociológusként azonban nem az emlékezetpolitikai és ideológiai érvelés a dolgunk, hanem hogy megpróbáljuk valamiképpen objektíválni, hogy a Horthy-kori „akadémiai antiszemitizmus” tetten érhető-e, s ha igen, kisebb vagy nagyobb volt-e annál, mint ami a korszak egésze által létrehozott általános zsidó hátrányból következett.

Bizonyosak lehetünk abban, hogy nagyon kevés konkrét ügyet fogunk találni, mellyel igazolható, hogy a szükségképpen korlátos számú akadémiai helyre valamely nem zsidó jelölt érdekében egy egyébként esélyes zsidó jelöltet visszautasítottak volna.

Történetiszociológiai megközelítésben kiindulhatunk azonban abból, hogy amennyiben a tudománytörténet mérlegén fennmaradt személyiségek között (akiket nem a narratív tudománytörténet-írás módszerével, hanem prozopográfiai módszerrel, azaz tömeges életrajzelemzéssel kutatunk²) a zsidó vagy zsidó származású személyek aránya lényegesen meghaladja az akadémiai taggá választott zsidó vagy zsidó származású személyek arányát, akkor *akár van, akár nincs okirati bizonyíték* a diszkriminatív tagválasztási gyakorlatra, szociológiai értelemben bizonyosnak tekinthetjük, hogy ilyen diszkrimináció fennállt.

1.

A leginkább közismert e tekintetben az az adat, hogy a magyar Nobel-díjasok elsőpró többsége zsidó vallásúnak született, illetve – ha Magyarországon él – a zsidótörvények hatálya alá esett volna (Czeizel, 2015). Vélhetőleg a nemzetközi karriert befutott magyar természettudósok („potenciális Nobel-díj-jelöltek”) körében is magasnak kellett lennie a zsidó háterűek arányának. Kemény tény, hogy közülük az MTA – magyarországi működésük alatt – nem választott be *senkit* a Horthy korban.³

² A propográfiairól lásd: Broady, 2002; Verboven et al., 2007

³ Noha Czeizeltől tudjuk, hogy a Nobel-díjas MTA-tag, Szent-Györgyi Albert is zsidó háterű, a korban ez egyáltalán nem volt ismert, még Szent-Györgyi németellenes politikai aktivitásának megjelenésekor sem játszotta ki az azt nyilván kifogásoló jobboldal a „zsidó kártyát”. Azaz vélhetőleg tényleg nem tudtak róla.

De bárki ellenünk vetheti: az antiszemita közhangulat eredményeképpen nyilván nagyobb arányban emigráltak zsidók, mint nem zsidók, s a tudományos centrum országokban nagyobb eséllyel jutottak lehetőségekhez, tehát „tudományos érdemeik” magyarországi életszakaszukban még nem érték el azt a szintet, hogy elvárható lett volna az Akadémiától, hogy meghívja őket. Ez esetben is marad azonban a kérdés, hogy a világban élő magyarságra egyébként figyelő MTA miért nem szorgalmazta, hogy ők is bevásztassanak. Mint ahogy azokat a magyar származású társadalomtudósokat sem hívta meg az MTA, akiket például az *Encyclopedia Britannica* vagy a standardnak tekinthető (oxfordi, cambridge-i) közgazdaságtudomány-történetek, szociológiatörténetek, filozófiatörténetek tárgyalnak – ellentétben a korabeli MTA által megválasztott természettudósokkal, akiknek egy-két kivétellel se a külföldi kortárs kézikönyvekben, se a mai tudománytörténetekben nem jut hely. E kiemelkedő társadalomtudósok egy részének meghívása – tanácsköztársasági szerepük miatt, mint például Lukács György esetében – nyilván teljesen elfogadhatatlan lett volna a korabeli közéletben, mások politikai arculata azonban szociáldemokrata, liberális, illetve európai értelemben konzervatív volt – ilyen politikai pártok és ilyen irányultságú folyóiratok, könyvkiadók pedig egészen 1944-ig legálisan működtek Magyarországon, így nem kerülhetjük el a kérdést, hogy az MTA miért *nem* választotta meg őket.

2.

De fordítsuk figyelmünket a magyar tudomány azon képviselőire, akik Magyarországon működtek! Tekintsük úgy, hogy a *Magyar Életrajzi Lexikon* (Kenyeres, 1994) köteteinek⁴ személyválogatási gyakorlata megfelelően reprezentálja a magyar tudománytörténet-írás arról való véleményét, kik a tudománytörténet mérlegén „látható” tudósok. Köztudomású, hogy vannak korábban és később beérő tudományos karrierok, s voltak olyan tudóskarrierok, amelyek – noha a személy életkora alapján már a Horthy-korban elkezdődhetek volna – valamely okból csak 1945 után kezdődtek el. A késői kezdésnek, az egyenlőtlen gyorsaságú karriernek lehet oka valamifajta egyetemi vagy társadalmi diszkrimináció, de nyilvánvaló, hogy *meg nem indult* tudóskarrierok esetében a Horthy-korszak Akadémiája nem hibáztatható azért, hogy nem hívták meg a tudóst tagnak.

⁴ A *Magyar Életrajzi Lexikon* első két kötete az 1968 előtt már elhunyt személyekre nézve forrás, a további két kötet az 1990-ig elhunytakra nézve az (Kenyeres, 1994). Kiindulva abból, hogy akadémiai taggá válni *egészen* fiatalon már a Horthy-korszakban sem volt tipikus, a Horthy-korszak valós és *potenciális* akadémikusainak elsöprő többsége 1990-re már távozott az élők sorából, tehát szerepel a lexikonban.

Magyarán, valamiképpen célszerű az alapsokaságból leválasztanunk azokat, akik a kortársak számára nem voltak „láthatóak”. Induljunk ki abból, hogy a *Révai Lexikon* szerkesztősége a lexikon és pótkötetei kiadása során az adott pillanatban látható személyeknek „szavazott meg” címszavakat.

Úgy tekinthetjük, hogy ha már 1935-ben (a Révai második pótkötete kiadásának évében) „látható” egy tudós, akkor a Horthy-korszak végéig rendelkezésre álló további kilenc év alatt – életkorának és tudományos munkásságának elkerülhetetlen növekedésével – egyre közelebb kerül ahhoz, hogy akadémikusválasztás kedvezményezettje lehessen.

A két személyválogatási gyakorlat eredményének – azaz a Magyar Életrajzi Lexikonban és a Révai Lexikonban is előforduló tudósok – *közös halmaza* az a csoport, amely tagjainak – történetiszociológiai munkahipotézisünk eredményeképpen – *az egyes személyek tudományos érdemeit nem mérlegelve*, elvileg „esélye lehetett” akadémikussá válni, aki az Akadémia rekrutációs bázisát képezte.

Ennek a csoportnak a tagjait kell besorolnunk a kérdéses szempontból, s megnéznünk, hogy a közülük akadémikusnak választottak összetétele zsidó-nem zsidó szempontból milyen. Természetesen ezt a besorolást nem most, ennek a hozzászólásnak a kedvéért végeztük el, hanem Karády Viktorral közösen vezetett európai kutatásunk, az „elites08”⁵ részeként. A besorolás elsődleges forrása az 1929-es *Magyar Zsidó Lexikon*⁶, mely elkülöníti a konvertitákat és zsidó vallásúakat. (Kutatásunk során forrásnak tekintettük a Romániában, Szerbiában és Magyarországon fellelhető⁷ 1918 előtti magyarországi gimnáziumi anyakönyveket, a kolozsvári egyetem és a szakfőiskolák 1918 előtti anyakönyveit, a budapesti egyetem 1918 előtti diplomakönyveit, a budapesti és vidéki egyetemek 1918 utáni beiratkozási anyakönyveit. Igen fontos forrás az 1936 óta megjelenő Gulyás József-féle *Magyar írók élete és munkái*⁸. A kortárs ki-kicsoda típusú lexikonok közül az 1940-es *Keresztény Magyar Közéleti Almanach* már a zsidótörvények

⁵ European Research Council FP7 – 230518. „Culturally Composite Elites, Regime Changes and Social Crises in Multi-Ethnic and Multi-Confessional Eastern Europe. (The Carpathian Basin and the Baltics in Comparison cc 1900–1950)” URL3.

⁶ Illetve annak általunk forráskiadványba (Nagy, 2011) és adatbázisba rendezett formája: URL4.

⁷ A szlovák és ukrán hatóságok nem engedélyezték a kutatást, a horvát és szlovén területeken a mi hibánkból maradt el az adatgyűjtés, a történelmi Magyarország Ausztriához és Lengyelországhoz csatolt darabkájában nem működött gimnázium.

⁸ E szóhasználatban író mindenki, akinek írása jelent meg, tehát a semmiféle szépirodalmi munkássággal nem rendelkező természettudósok és társadalomtudósok, újságírók, papok stb. is. Gulyás József a hasonló című század eleji, Szinnyei József szerkesztette sorozatban már szereplő személyek vallását valamiért nem közli ugyan az eredeti címszót minden más tekintetben kiegészítő címszavakban, de az újonnan felvett személyek esetében ambicionálja a vallás megállapítását, sőt a vallásváltást is jelzi.

szellemében értelmezi a keresztény fogalmat, továbbá a beválogatott személyek vallását is közli. A „legbaljósabb” forrás Kolosváry Borcsa Mihály 1944-es könyvjegyzéke (Kolosváry-Borcsa, 1999), mely a zsidó művek azonosítását végezte el egy 1944 júniusában megkezdődött, s 1944 októberében folytatni remélt német mintájú könyvtári selejtezés céljából.

Nagy biztonsággal – ha nem is a „tévedhetetlenség” filológiai igényével, de szociológiai értelemben megbízhatóan – három csoportra oszthatjuk az alapsokaságot: zsidó vallásúra, konvertitára és nem zsidóra. (Ebben a tömeges mérésben azzal most nem foglalkozunk, hogy a konvertiták vallásváltása életpályájukon, illetve a történelmi időn belül mikor következett be, bár az egyetemi tanárrá válás folyamait áttekintő Kovács I. Gábor felméréseiből [2012] látható, hogy ennek igenis van jelentősége.)

A Révai és a Magyar Életrajzi Lexikon közös halmazaként definiált tudományos elitben 12% a zsidó vallásúak és konvertiták aránya. A Horthy-korszakban akadémiai felvételt nyerő tudósoknak ezzel szemben összesen 4%-a volt zsidó származású – azaz háromszor kevesebb, mint „lennie kellene”. *A zsidók aránya az akadémiai felvételen súlyosan alulreprezentált.*

A „teljes” tudós népelességen belül a szociológusok kétötöde, a politika- és államtudósok, matematikusok harmada, a művészettörténészek, zenetudósok, közgazdászok, jogtudósok ötöde, földrajzosok, nyelvészek, műszakiak, irodalomtudósok, filozófusok hetede, a neveléstudósok, történészek, kémikusok, fizikusok, néprajzosok tizede izraelita vallású vagy konvertita volt. Ha tudományterületek vagy akadémiai osztályok szerint rendezzük adatainkat, akkor is igaz, hogy mindenütt lényegesen magasabb az osztály ügyköréhez tartozó zsidók aránya, mint az adott osztály tagjai közé beválasztott zsidók aránya.

A zsidók felülreprezenciója a tudományosan látható elitben és a zsidók minimális beválasztása az akadémiára önmagában is bizonyítja a diszkriminációt.

3.

Az, hogy a tudósok között a zsidók aránya a lakossági arányukhoz képest felülreprezentált, logikusan következik abból, hogy a középiskolai végzettséggel rendelkezők és az egyetemi diplomások körében is erősen felülreprezentáltak. A zsidók középiskolai és egyetemi tanulmányi eredményei – Karády Viktor részletes mérései által bizonyítottan – a szellemi tudományokból mindig jobbak, mint a nem zsidóké. A zsidók tanulmányi eredményeinek kiválóságát a kortárs jobboldalon is érzékelték, s az alapvetően szellemi versenyelvű iskolarendszerbe konkrét pontokon próbáltak beavatkozni, hogy egy esetleges meritokratikus kiválasztódás „társadalompolitikai kockázatait” (azaz a zsidók arányának növekedését) csökkentse. Klebelsberg Kuno – a numerus clausus módosításának nemzetközi

kényszerét tudomásul véve – a diszkriminációs lehetőség fenntartása céljából veti fel a testnevelésjegyek egyetemi felvételibe való beszámításának lehetőségét (Bethlen, 1972) (ez volt az egyetlen olyan tantárgy, ahol a zsidók rosszabb jegyeket szereztek), a visszacsatolt felvidéki gimnáziumokban tanügyigazgatási tisztviselők konkrétan megfogalmazzák azt az igényt, hogy a gimnáziumi éveik alatt a keresztényeknél jobban teljesítő zsidóknak legalább az érettségi eredményeiket húzzák le (Bassola, 1998). A bölcsészdoktori szigorlaton (ahol a diákot nem egyes tanárok, nem konkrét tanulmányok lektorai, hanem az egyetem *intézményesen* minősíti) – ahogy erre Biró Zsuzsanna Hanna rámutat –, az egyetemi tanulmányi eredményekben, illetve későbbi publikációs aktivitásban keresztény társaiknál következetesen jobban teljesítő zsidók „valahogy” rendre rosszabb jegyeket kaptak (Biró, 2015).

Az oktatási rendszer mindennapi (azaz óráról órára, kollokviumról kollokviumra történő) minősítési folyamata sok száz középiskolai tanár és egyetemi tanár egyedi döntésein alapult – ebbe intézményesen beleszólni nyilván sokkal nehezebb lett volna, mint „egyszeri aktusok”, „intézményes aktusok” segítségével. Az érettségi eredményét – az állam által kinevezett érettségi biztoson keresztül – nyilván jobban lehetett befolyásolni, mint az évközi jegyekét, a doktori szigorlatokét (a bizottsági jelleg miatt), jobban, mint az egyes kollokviumokét. A középiskolai tanári állás odaítélését – tekintettel a tanügyigazgatás döntő befolyására nemcsak az állami, hanem az államsegélyes nem állami gimnáziumok személyi politikája esetében is – jobban, mint a többi – bölcsészek és természettudósok számára kínáló – állásokét. Ez az utóbbi tény már érinti a tudományos rekrutációt, hiszen a bölcsészek és társadalomtudósok számára rendelkezésre álló munkahelyek közül a munkáltatók a középiskolákban (s persze az egyetemeken, ahol egészen kevés alkalmazott volt) ismerték el leginkább a publikációs aktivitást, ami a tudományos láthatóság első számú forrása is lehetett (Karády, 2012; Karády–Nagy, 2012). Míg tehát a jogászok, mérnökök vagy orvosok jelentős része „szabadidejében” folytatott tudományos tevékenységet, a humán tudományok és természettudományok tanárai „munkahelyi karrierjéhez” ez hozzátartozott.

Néhány szakmára nézve arról is van adatunk, hogy tudományos produktivitásuk tekintetében felülreprezentáltak (Nagy, 2009) a zsidók.

A Révai által „látható” zsidók keresztényeknél jobb egyetemi eredményei, a tudományos karriert támogató középiskolai tanári állásért való (keresztényekét meghaladó) zsidó versengés, illetve a zsidók keresztényekét meghaladó publikációs aktivitása alapján joggal feltételezhető, hogy a Révai által látható zsidó tudósok közül arányosan több lett volna „érdemes” MTA-tagságra, mint a keresztények közül. Így a korábban kalkulált háromszorosnál a zsidókkal szembeni diszkrimináció vélhetőleg magasabb.

4.

Általában megfigyelhető empirikus tudományszociológiai jelenség, hogy bármely olyan csoport esetében, amellyel kapcsolatban nincs diszkrimináció, a bekerülés kisebb ingadozásokkal folytonos. Például, nincs olyan évtized, amikor valamely országrész szülőtteinek aránya lezuhanna, vagy nincs olyan évtized, amikor az akadémikusok nevéből az ábécé véletlene alapján létrehozott öt csoport egyike visszaszorulna.

A dualizmus korában a zsidó vagy zsidó származású akadémikusok bekerülése⁹ folyamatos: az 1870-es években kilencen, az 1880-asokban öten, az 1890-esekben tizenegyen, az 1900-asokban nyolcan, az 1910-esekben (pontosabban 1910 és 1917 között) kilencen lettek akadémikusok. A sor a Horthy-korba érve megbicsaklik: az 1920-as években, illetve az 1930-as években is két-két akadémikust vesznek fel (Hargittai, 2017), 1940–1944 között pedig egyet sem. (Az 1918-ban és 1919-ben játszott szerepük miatt két zsidó háttérű akadémikust kizárnak az Akadémiáról.) Megjegyzendő, hogy mivel az akadémikussá váláshoz a diploma-szerzés után tíz-húsz éves pályafutás kellett, a zsidó akadémikusok alulreprezentációja épp abban a generációban (az 1910-es években diplomázottak között) a legnagyobb, melynek vonatkozásában a budapesti és kolozsvári egyetem hallgatói között is tetőzött a diplomát szerző zsidó hallgatók aránya, tehát ahol – diszkrimináció nélkül – növekedésnek kellett volna következnie.

A Horthy-korszak negyedszázada alatt hetedannyi zsidót választottak akadémikussá, mint az azt megelőző negyedszázad alatt.

* * *

Az MTA tagválasztási politikája tehát nem egyszerűen a Horthy-korszak *kormányzati* antiszemitizmusának betudható, a tudományos mező egészét jellemző zsidó esélyhátrány tükre, hanem *maga is* aktívan hozzájárult a diszkriminációhoz.

Az első hipotézis többféle módon is igazolható, így Hargittainak igaza van.

IRODALOM

- Bassola Z. (1998): *Ki voltam... Egy kultuszminisztériumi államtitkár vallomásai*. Budapest: Országos Pedagógiai Könyvtár és Múzeum
- Bethlen I. (1972): *Bethlen István titkos iratai*. (s. a. r. Szinai M. – Szűcs L.) Budapest: Kossuth Könyvkiadó, https://library.hungaricana.hu/en/view/MolDigiLib_VSK_Bethlen_Istvan_titkos_iratai/?pg=0&layout=s

⁹ A levelező, rendes, igazgatósági, tiszteleti tagság időpontjai természetesén eltérőek. Ezért mindenkit egyszer vettünk figyelembe, abban az évben, amikor első ízben lett *valamiféle* tagja az akadémiának.

- Biró Zs. H. (2015): *Bölcsészdiploma és társadalom*. Budapest: Gondolat Kiadó, <http://ebook-bit.com/book?k=B%C3%B6lcs%C3%A9szdiploma+%C3%A9s+t%C3%A1rsadalom&lang=hu&isbn=9789636935757&source=sites.google.com#pdf>
- Broadly, D. (2002): French Prosopography Definition and Suggested Readings. *Poetics, Journal of European Research on Culture, Media and the Arts*, 30, 381–385. DOI: 10.1016/S0304-422X(02)00031-1, https://www.researchgate.net/publication/257147628_French_prosopography_definition_and_suggested_readings
- Czeizel E. (2015): Mi az oka a zsidóság sikerének? *Szombat*, augusztus, <http://www.szombat.org/politika/4162>
- Hargittai I. (2017): Terebélyes fehér folt a magyar tudományosság történetében. *Múlt és jövő*, 3, 102–124. http://www.multesjovo.hu/hu/aitdownloadablefiles/download/aitfile/aitfile_id/2889/
- Hargittai I. (2018): Kínos igazság. *Magyar Tudomány*, 179, 3, 435–442. https://mersh.hu/hivatkozas/matud_f4537#matud_f4537
- Karády V. (2012): *Allogén elitek a modern magyar nemzetállamban: Történelmi-szociológiai tanulmányok*. Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola Wesley Egyház- és Vallásszociológiai Kutatóközpont, <http://mek.oszk.hu/11200/11265>
- Karády V. – Nagy P. T. (2012): Iskolázás, értelmiség és tudomány a 19–20. századi Magyarországon. Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola Wesley Egyház- és Vallásszociológiai Kutatóközpont, <http://mek.oszk.hu/10900/10983/>
- Kenyeres Á. (főszerk.) (1994): *Magyar Életrajzi Lexikon*. Budapest: Akadémiai Kiadó, <http://mek.oszk.hu/00300/00355/>
- Kolosváry-Borcsa M., vitéz (1999): *A zsidókérdés magyarországi irodalma*. Budapest: Gede Testvérek Bt. <http://docplayer.hu/3349976-Vitez-kolosvary-borcsa-mihaly-a-zsidokerdes-magyarorszagi-irodalma.html>
- Kovács I. G. (2012): *Diszkrimináció emancipáció – asszimiláció diszkrimináció: zsidó és zsidó származású egyetemi tanárok*. Budapest: ELTE Eötvös Kiadó, <http://mek.oszk.hu/12800/12884>
- Nagy P. T. (2009): Történészdiplomások a két világháború között. *Magyar Tudomány*, 170, 2, 143–152. <http://www.matud.iif.hu/2009/09feb/04.htm>
- Nagy P. T. (2011): *Az 1929-ben kiadott Zsidó Lexikon személysoros adatbázisa*. Budapest: Wesley János Lelkészképző Főiskola, <http://mek.oszk.hu/09600/09628/>
- Verboven, K. – Carlier, M. – Dumolyn, J. (2007): A Short Manual to the Art of Prosopography. In: Keats-Rohan, K. S. B. (ed.): *Prosopography Approaches and Applications. A Handbook. Unit for Prosopographical Research*. Linacre College, University of Oxford, <http://prosopography.modhist.ox.ac.uk/images/01%20verboven%20pdf.pdf>

URL1: <https://444.hu/2016/06/24/a-veritas-intezet-vezetoje-nem-tartja-jogfoszto-torvenynek-a-numerus-clausust>

URL2: <http://nol.hu/belfold/elhatarolodik-a-kormany-szakaly-sandortol-1621647>

URL3: <http://elites08.uni.hu>

URL4: <http://mek.oszk.hu/04000/04093/>